

24. Дмитриев А. XIX Международный фестиваль музыки для баяна и аккордеона. Санкт-Петербург // Народник. М., 2004. № 2. С. 11.
25. Программа III Международного фестиваля-конкурса "Петропавловские ассамблеи". Санкт-Петербург, 2003.
26. Егоров Б. III Международный фестиваль-конкурс "Петропавловские ассамблеи гармоник" в прехеолестин юбилей Санкт-Петербурга // Народник. М., 2003. №1. С. 1-6.
27. Имханицкий М. Конкурс в Челябинске // Народник. М., 2003. №3. С. 8-9.
28. Музей русской гармоник Альфреда Мирека. II Московский международный фестиваль "Гармоника – душа России". Программа. М., 2004.
29. Шаповалова Е. I Международный конкурс и V Международный фестиваль аккордеонистов в Пекине // Народник. М., 1998. № 4. С. 4-5.
30. Дмитриев А. Два конкурса в Италии // Народник. М., 2000. № 1. С. 13-14.
31. Леденев А. На XII Международном фестивале "Баян и баянисты" // Народник. М., 2001. – №4. – С. 3.
32. Кривошеева И. Фестиваль в Ульяновске: Баян. XX век // Народник. Москва, 2003. № 2. – С. 6-7.
33. Кривошеева И. Второй фестиваль "Баян. XXI век" (Ульяновск) // Народник. М., 2004. № 2. – С. 28-29.

In this article the actual problems of inculcation variety-jazz genre in accordion-bayan performance are discovered throught the International competitions and festivals. The main accent was made on the analysis of concert repertoires, formation style directions of genre development. Given an example the new popular names of composers and performers.

Key words: *accordion-bayan performance, genre classification, artistic performance, variety-jazz genre.*

УДК 78.071.2

ББК 85.310.71

Ірина Ярошенко

ВНЕСОК АНДРІЯ КУШНІРЕНКА У РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОЇ МУЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ НА БУКОВИНІ

Стаття розглядає життєвий і творчий шлях відомого хорового диригента і композитора А. Кушніренка, його роль у розвитку професійного мистецтва на Буковині.

Ключові слова: *хорове мистецтво, музична культура, диригент*

Ім'я Андрія Кушніренка – народного артиста України, лауреата Національної премії імені Тараса Шевченка та літературно-мистецької премії імені Сидора Воробкевича, професора, визначного хорового диригента, організатора музичного життя на Буковині, Почесного громадянина м. Чернівців, ученого-етнографа, педагога, автора багатьох оригінальних хорових творів, а також обробок українських народних пісень користується заслуженою повагою і шаную серед музичної громадськості нашої країни. Невтомна подвижницька праця на ниві рідної музично-хорової культури визначила його як кращого хорового диригента поряд із такими іменами, як А.Авдієвський, П.Муравський,

Л.Венедиктов, С.Савчук, В.Іконішник, разом з якими за рейтингом 1997 року він увійшов у номінацію кращих шести хорових диригентів України.

У його багатогранній діяльності поєднуються риси хорового диригента, композитора, фольклориста і майстра художніх хорових обробок народних пісень, педагога-вихователя майбутньої мистецької зміни, громадського діяча. Все це вимагає від митця широти світоглядного узагальнення, високої виконавської культури, витонченого музично-естетичного відчуття і – найважливіше – повної повсякденної творчої самовіддачі.

Творча діяльність А.Кушніренка настільки незвична, самобутня і багатогранна, що викликає постійне зацікавлення музикантів і письменників, мистецтвознавців і музичних критиків, художників і педагогів. Адже Кушніренко – митець різнобічно обдарований. Про А.М.Кушніренка як хорового диригента, композитора, педагога неодноразово з'являлися публікації у фахових виданнях, біобібліографічних та енциклопедичних довідниках таких авторів, як Р.Гінедаш [9; 10], М.Головащенко [11–13], Я.Гордійчук [14], А.Добрянський [15; 16], В.Китайгородська [19], О.Климчук [17; 18], А.Кос-Анатольський [21], Р.Кулик [23], А.Мокренко [31], Є.Савчук [32], М.Ткач [33–35], О.Яцьків [37] та інших, монографії І.Ярошенко [36], в яких частково відображена творчість цього талановитого митця. Проте деякі аспекти діяльності та характеристики творчості Андрія Миколайовича ще не знайшли повного висвітлення і потребують подальшого вивчення. Саме це завдання і ставить перед собою автор статті.

Під керівництвом А.Кушніренка Державний Заслужений Буковинський ансамбль пісні і танцю став одним із кращих мистецьких колективів в Україні. Двічі лауреат всесоюзних конкурсів професійних хорових колективів (1967, 1977) ансамбль був неодноразовим учасником декад української літератури і мистецтва в різних республіках колишнього Союзу РСР, а також культурної програми “Олімпіада-80” у місті Києві. Він побував на гастрольях у Чехословаччині, Румунії, Фінляндії, Польщі, Італії, Німеччині, протягом багатьох років виступав на запрошення керівництва “Інтуриста” перед іноземними туристами з різних країн світу.

Заслуговує уваги й великої шани і композиторський талант А.Кушніренка. Він автор одноактної народної опери “Буковинська весна” (лібрето А.Добрянського); музики до героїко-ромаантичної драми С.Снігура “Полум'я”; кантати на власні слова “Молюсь за тебе, Україно”; пісень “Дума про Сагайдачного”, “Ранок Верховини” на слова В.Колодія; “Зореслава”, “Посилала мене мати”, “Я щаслива зроду” на слова І.Кутеня; “Україно, любов моя”, “У вінок Федьковичу” на слова М.Ткача; “Отче наш” та інші.

Ним записано понад тисячу українських народних пісень і інструментальних мелодій, зібраних у різних регіонах України, а найбільше на При-

карпатті, і на Буковині; більшість з них оброблено для хору, оркестру, які часто виконуються багатьма різними художніми колективами нашої країни. Серед них “А коник чорненький”, “Ілибока кирниця”, “І на камені стою”, “Чом, чом, земле моя...”, “І лалала сосна”, “Подоланочка”, “Ой у лузі червона калина” і багато інших. Для Державного Заслуженого Буковинського ансамблю пісні і танцю на основі фольклорного матеріалу ним створено безліч концертних програм, до яких увійшли вокально-хореографічні сюїти, композиції, обрядові сцени, такі, як: “Зелен край наш, Буковину”, “Весна-красна”, “Обжиги”, “Щедрий вечір, добрий вечір”, “Весільний обряд”.

На особливу увагу заслуговують концертні програми, створені за останній час (після 1991 року): “З народних джерел”, “Хорові твори Сидора Воробкевича”, “Духовна музика українських композиторів”, “Колядки і щедрівки”; вокально-хореографічні обрядові сцени — “На Різдво Христове”, “На Маланчин вечір”.

Ряд музичних творів (у тому числі й тих, автором яких є А. Кушніренко) у виконанні Буковинського ансамблю під його орудою записані фірмою “Мелодія” на десяти грамплатівках, створено шість кінотелефільмів, серед яких — “Свято в Карпатах”, “Ніч в маю”, “Буковинські вечорниці” та інші.

Ним підготовлено і надруковано у видавництвах “Мистецтво”, “Музична Україна” і “Прут” ряд збірок музичних творів: “Від Дністра до Черемошу”, “Буковинський розмай”, “Співає Буковина”, “Буковинські самоцвіти”, “Хорові твори Сидора Воробкевича” (перший і другий випуски); авторські збірники “Українські візерунки”, “Хорові твори А. Кушніренка”, “Українські народні пісні в обробці А. Кушніренка”, “Веселкові передзвони” та інші.

Сорокарічна праця А. Кушніренка в Державному Заслуженому Буковинському ансамблі пісні і танцю була спрямована на популяризацію кращих надбань української вокально-хореографічної музичної культури, зокрема творчості українських композиторів-класиків: М. Лисенка, К. Стеценка, М. Леонтовича, С. Воробкевича, М. Вербицького, Д. Січинського, Д. Бортнянського, А. Веделя, С. Людкевича, а також сучасних: А. Кос-Анатольського, М. Колесси, М. Штогаренка, Н. Майбороди, О. Білаша, Л. Дичко, М. Скорика. Велику увагу приділяв він і творчості буковинських митців: Б. Крижанівського, Г. Шевчука, С. Сабадана, В. Михайлюка, Л. Запуловського та інших.

У 1992 році А. Кушніренко організовує кафедру музики при Чернівецькому державному університеті ім. Ю. Федьковича, стає її завідувачем. За порівняно короткий час професор А. Кушніренко разом із колективом новоствореної кафедри закладає надійні основи її матеріальної бази, налагоджує навчально-виховний процес.

Як композитор А. Кушніренко вперше заявив про себе вже в кінці 60-х років, коли записані ним на Буковині й оброблені для мішаного хору

українські народні пісні “І либока кирниця”, “Папуй мене, мій миленький”, “На камені стою”, “Ой чорна я, си чорна” та інші у прекрасному виконанні Заслуженого Буковинського ансамблю пісні і танцю дістали широке визнання музичної громадськості України й засвідчили появу серед майстрів хорових обробок народних пісень нового талановитого імені. А той факт, що його оригінальні пісні “Я щаслива зроду” та “Посилала мене мати” співаються сьогодні як народні, промовисто свідчить про неабиякий композиторський талант митця.

Композиторська діяльність А.Кушніренка в основному пов’язана з хоровим та вокально-інструментальним жанром і невіддільна від творчої діяльності Заслуженого Буковинського ансамблю пісні і танцю. Оригінальності і стильової визначеності їй надає насамперед тісний зв’язок із фольклором. Саме народне мистецтво дало поштовх фантазії митця, а в подальшому значною мірою зумовило образний зміст його творів.

Перші свої спроби в галузі обробки народних пісень А.Кушніренко робить ще під час навчання в консерваторії. До цього його заохочує і вчитель, славетний композитор Станіслав Пилипович Людкевич, який у творчих спробах свого учня побачив неабиякий композиторський хист, про що він постійно наголошував у розмовах зі своїми колегами-викладачами. Це підтверджує лист В.Гошовського від 5 січня 1983 року, в якому він пише до А.Кушніренка: “Дуже радію з Ваших творчих успіхів. Вважаю, що у складі Спілки композиторів Ви зможете більш інтенсивно розвивати свою композиторську творчість, яка вже отримала визнання слухачів. І не тільки їх: пригадую собі, що Станіслав Пилипович у свій час звернув мою увагу на те, що студент Кушніренко має не тільки фольклористичні, але й композиторські здібності...” [36, с. 94].

З перших днів свого перебування на Буковині Андрій Кушніренко багато їздить, вивчає й записує від людей пісенний фольклор, народні звичаї, придивляється до селянських танців, щоб пізніше, вже в новій якості, дати цим дорогоцінним скарбам нове життя на професійній сцені.

“Народний твір, – підкреслює А.Кушніренко, – треба зберегти – текстовий оригінал, музичну тканину, інтонації. Тоді чому ми подаємо його в гармонізації, а не в автентичному запису? Пісня передається з уст в уста, від покоління в покоління, і час вряди-годи “промовляє” за саму пісню. Отож її треба дослідити, вивчити, а вже потім вирішувати: є потреба гармонізувати чи нема, чи зазвучить пісня, якщо її розгорнути поліфонічно, якщо “порушити” деякі акценти...” [36, с. 97].

А.Кушніренко впорядковує ряд репертуарних та авторських збірок, у тому числі й обробок українських народних пісень, це такі, як: “Буковинські віночки” (1964–1966 рр.), “Від Дністра до Черемошу” (1969 р.), “Буковинський

розмай⁴⁴ (1971 р.), “Співає Буковина” (1972 р.), “Українські народні пісні для мішаного хору (обробка А.Кушніренка)” (1974 р.), “Буковинські візерунки” (1988 р.), “Хорові твори А.Кушніренка” та інші, які побачили світ у видавництвах “Карпати”, “Мистецтво”, “Музична Україна”.

У творчому доробку митця понад сто обробок українських народних пісень, більшість з яких у різний час були виконані Заслуженим Буковинським ансамблем пісні і танцю. Частина з них надрукована в різних репертуарних збірниках, частина залишилася в рукописах, а найбільш популярні склали основу двох авторських видань: “Українські народні пісні для мішаного хору без супроводу, обробка А.Кушніренка” та “Українські візерунки” [29]

До першого збірника увійшло 12 обробок українських народних пісень, зокрема: “Садок вишневий коло хати” (слова Т.Шевченка), “Легітик” (слова народні, літературна обробка І.Кутеня), “Сонечко низенько, а вечір близенько”, “В кінці греблі шумлять верби”, “Ой на горі два дубки”, “А коник чорненький”, “Ой піду ж бо я то в гору, то в долину”, “Сивий коню, а грива біленька”, “З того кута та на той кут далеко ходити”, “Глибока киринця, глибоко копана”, “Ой кучері-кучерики”, “Била мене мати березовим прутом”.

У них автор застосовує варіаційний метод розвитку музичного матеріалу, вдається до цікавих гармонійних, фактурних прийомів зіставлення різних тембральних та ладових барв, використання виразових засобів хорової інструментовки, серед яких важливе місце займають діалогічні перерегуки різних голосів. В основному це варіаційні, або куплетно-варіаційні побудови, за винятком хору “Легітик”, який написаний у куплетній формі, однак за розгортанням музичного звучання окремі з них, зокрема “А коник чорненький” та “В кінці греблі шумлять верби”, переростають межі звичайних обробок і нагадують швидше невеликі хорові поеми. А своєрідні хорові скерцо “Ой на горі два дубки”, “Глибока киринця, глибоко копана” та “Ой кучері-кучерики” привертають до себе увагу легкістю, багатством виразових засобів, надзвичайною колоритністю і різнобарвністю хорової фактури. Хоч у всіх обробках А.Кушніренка домінує гомофонний стиль письма, він дуже часто використовує імітаційну поліфонію як найбільш дієвий засіб розвитку музичного матеріалу.

До особливих стильових прикмет хорових обробок митця слід віднести, окрім використання підголоскової поліфонії, фактурну багатогранність, нестандартність структурно-композиційних вирішень творів, проникнення у систему народномузичного мислення. Деякі обробки, такі як “Сонечко низенько, а вечір близенько”, “Ой на горі два дубки”, “Сивий коню” цікаві ще й своєю метроритмічною структурою, для якої характерними є чергування перемінних розмірів (3/8; 5/8; 4/8; 3/8) та інші.

Володіння значним арсеналом фольклорних інтонаційно-виразальних ресурсів допомогло А.Кушніренкові всебічно й оригінально розкрити ладо-

інтонаційний потенціал народної пісні, майстерно і влучно використати в академічній манері співу специфічні засоби народного хорового виконавства.

У цьому відношенні А.Кушніренко плідно продовжує кращі традиції, що йдуть від М.Лисенка, К.Стеценка, С.Людкевича. Однак, на нашу думку, на його творчість мають найбільший вплив хорові обробки М.Леонтовича, П.Козицького, М.Колесси.

У другому збірнику “Українські візерунки” вміщено 20 обробок українських народних пісень для хору без супроводу, серед яких: “Плавай, плавай, лебедонько”, вірші Т.Шевченка, “Добрий вечір тобі, пане-господарю”, “Гей ти, пане-господарю”, “Щедрий вечір, щедрівочка”, “Щедрівка”, “Подольночка”, “Ой на горі там жінці жнуть”, “Із-за гори ясне сонце”, “На добридень, молода” — фрагмент із буковинського весільного обряду, “Виглядала мати сина”, “Ой з-за гори з-за крутої”, “Чия то долина”, “Як я була мала, мала”, “Місяць ясний, місяченьку”, “Ой Семене, Семеночку”, “Ой ти, старий діду”, “Шість загадок”, “Біля річки, біля броду”, “Ой піду я на базар”, “Палала сосна”, “Буковинська полька” на вірші М.Бакая.

Як і в обробках, що ввійшли до попереднього збірника, А.Кушніренко продовжує тут розвивати добре опановані ним технічні засоби композиторського письма, зокрема варіаційність розвитку музичного матеріалу, зіставлення різних ладо-тональних і тембрових барв. А цікава хорова інструментовка, багатство фактурних прийомів, використання підголоскової і часом в окремих творах контрастної поліфонії дають можливість говорити про неабияку композиторську зрілість автора.

Яскравим свідченням цьому є “Щедрівки”, де автор за допомогою контрастної поліфонії на основі одночасного звучання трьох щедрівок створює надзвичайно цікавий за своїм колоритом і побудовою твір. Для цього він ділить хоровий колектив на три окремі групи, а саме:

Хор перший – другі сопрано та альти, які співають “Ой сивая зозуленька”.

Хор другий – тенори і баси, в яких звучить “Наша Маланка”.

Хор третій – перші сопрано, що співають “Щедрик”.

Окрім ладо-тонального, ритмічного та фактурного розмаїття, тут надзвичайно цікавим є й елемент поліметрії, яка утворюється через постійне зіставлення та одночасне проведення чотиридольного і тридольного розмірів.

Використовуючи такий спосіб, автор прагнув передати свої враження від щедрування, коли спів багатьох груп щедрувальників одночасно доноситься з різних куточків села, створюючи при цьому надзвичайно красиву і хвилюючу картину зимового народного свята.

За подібним принципом створення єдиного твору на основі двох весільних пісень засобом порівняння звучання двох хорів – жіночого, який

співав весільну пісню “Із-за гори ясне сонечко”, і чоловічого з пісню “На добридень, молода” побудований і фрагмент із буковинського весільного обряду.

Не виходячи за рамки варіаційної, куплетно-варіаційної, куплетної форм, А.Кушніренко за допомогою поліфонізованої фактури, темпових, алогічних відхилень та динамічних градацій у деяких обробках досягає надзвичайно широкої гами настроїв і почуттів, що особливо помітно в таких творах, як “Чия то долина”, “Місяць ясеній, місяченьку”, “Подоляночка”, “Ой Семене, Семеночку” та ін. А майстерне використання діалогу солістів і хору у творах “Ой ти, старій діду”, “Піснь загадок”, “Ой піду я на базар” робить їх надзвичайно виразними і доступними до слухача.

До розряду обробок українських народних пісень, інструментальних і танцювальних мелодій слід віднести і 4 вокально-інструментальні сюїти, написані А.Кушніренком для хору, оркестру та балету. Це досить розгорнуті циклічні побудови, серед яких жанрова картина “Стелися, барвінку” (1962 р.), в якій показується обряд буковинського весілля і фрагменти з якої були надруковані у видавництвах “Мистецтво” (1971 р.) та “Музична Україна” (1973 р.), обрядові сцени з циклу “Пори року” – “Обжинки” (1966 р.), “Щедрий вечір, добрий вечір” (1978 р., друга редакція 1980 р.), “Весня-красна” (1990 р.), створені на контрастному зіставленні фольклорного музичного матеріалу, які міцно увійшли в репертуар Заслуженого Буковинського ансамблю пісні і танцю. Вони показали здатність композитора глибоко проїнятися сутністю народного першоджерела й оригінально інтерпретувати його для сценічного втілення.

Окрім численних обробок народних пісень, яких налічується близько 150, перу А.Кушніренка належить ряд оригінальних музичних творів, серед яких такі об’єкти мистецтва, як одноактна народна опера “Буковинська весна” (лібрето А.Добрянського), написана і поставлена в Чернівцях у 1968 році, музика до героїко-романтичної драми за п’єсою С.Снігура “Полум’я” (1977 р.), “Привітальна сюїта” для хору, оркестру та балету “В сім’ї єдиній” (1972 р.), вокально-інструментальна сюїта “Зелен край наш Буковина” (1985 р., друга редакція 1991 р.) на слова М.Бакая, одночастинна кантата для соліста, хору і симфонічного оркестру на власні слова “Молось за тебе, Україно” (1993 р.), понад 100 хорових творів, масових пісень для мішаного хору а cappella, а також у супроводі фортепіано чи оркестру, 30 солістичних на слова різних поетів, інструментальні твори, музика до танців та інше.

Музика оригінальних творів А.Кушніренка характеризується, перш за все, поєднанням стилізованих засад фольклорного і професійного мистецтва. Вплив такого синтезу відчувається, насамперед, у мелодичній та ладо-інтонаційній сферах творів, які відзначаються природністю, виразною наспівністю.

У значній мірі це зумовлено тим, що автор часто створює власні теми в характері і дусі народних, не вдаючись до цитування тих чи інших конкретних

фольклорних зразків. Це ми можемо спостерігати в кантаті “Молюсь за тебе, Україно”, в музиці до героїко-романтичної драми за п'єсою С.Снігура “Полум'я”, а також вокально-інструментальних сюїтах “Зелен край наш Буковина” та “В сім'ї єдиній” і майже в усіх оригінальних творах митця.

Висока вимогливість до себе визначає творче обличчя не тільки Кушніренка-диригента, але й Кушніренка-композитора. Його кращі оригінальні твори, поруч з обробками народних пісень, позначені добрим музичним смаком і в інтерпретації Заслуженого Буковинського ансамблю пісні і танцю та інших професійних і відомих самодіяльних колективів України набувають особливої привабливості.

У 1984 році у видавництві “Музична Україна” вийшов друком збірник “Хорові твори” [28], який містив 10 оригінальних композицій А.Кушніренка. Всі вони звучали у виконанні Буковинського ансамблю пісні і танцю, а також інших професійних та аматорських колективів, деякі з них уже були опубліковані в періодичній пресі. Це, в основному, написані в куплетній формі масові пісні для солістів, мішаного та жіночого хорів: “Ранок Верховини” (слова В.Колодія), “Зореслава”, “Я щаслива зроду” (слова І.Кутеня), “Коломийки” (слова народні), “Не забути Карпат” (слова В.Іригоряка), “Запалали очі зорями” (слова М.Бакая), а також “Посилала мене мати” (слова І.Кутеня), що мають куплетно-варіаційну побудову.

Серед оригінальних інструментальних творів композитора привертають до себе увагу танці “Плескач” (1968 р.), “Метелиця” (1980 р.), “Буковинський аркан” (1988 р.), написані для оркестру народних інструментів, “Буковинська сюїта” (1982 р.) для симфонічного оркестру, музика до кінофільму “Пісня з України” (1988 р.), “Експромт” для фортепіано (1993 р.), “Балада” для 2-х скрипок і фортепіано тощо.

Уміння розкрити внутрішній зміст твору за допомогою відповідних технічних засобів, зокрема гармонії, поліфонії, фактури, різних способів варіаційного розвитку мелодичного матеріалу, що стали основою формотворення як у хорових обробках, так і в оригінальних композиціях митця, дало можливість йому успішно реалізувати свої задуми, а глибокі знання народнопісенної творчості та принципів професійного хорового виконавства зумовили його творчі досягнення.

Отже, підсумовуючи вищевикладене, можна з упевненістю констатувати, що внесок А.М.Кушніренка – видатного майстра сучасного хорового мистецтва – в розвиток української національної музичної культури на Буковині є надзвичайно вагомим. Його творчість глибока за своїм змістом і відзначається високою мистецькою цінністю, тому в наш час є актуальною і має широке практичне застосування.

2. Бакай М. Збирач перлин народних // Радянська Буковина. 1965. 17 серпня.
3. Бакай М. Незабутні враження // Молодий буковинець. 1969. 13 червня.
4. Бакай М. У високості слави // Буковинське віче. 1995. 25 січня.
5. Бєляков В. Пісню і ясно // Культура і життя. 1984. 29 квітня.
6. Валихура К. Пісні оновленого краю // Молодь України. 1979. 14 червня.
7. Валихура К. Окриленість // Радянська Буковина. 1979. 7 липня.
8. Воробкевич С. Хорові твори без супроводу. – Вип. 2 / За ред. вст. та упор. А. Кушніренка. Чернівці: Прут, 2003.
9. Гюндаш Р. Віва, Академія! Віва, Професоре! // Буковинське віче. 1995. 18 жовтня.
10. Гюндаш Р. Стою буковинського жайвора // Буковина. 1996. 18 грудня.
11. Голованченко М. Три концерти буковинців // Культура і життя. 1971. 11 лютого.
12. Голованченко М. З глибокої кирилиці народної // Україна. 1984. № 9. С. 5-6.
13. Голованченко М. Доля пісню закохана // Культура і життя. 1984. 22 січня.
14. Гордичук Я. Буковинські візерунки // Музика. К. 1993. № 1. С. 21-22.
15. Добрянський А. Зачарованість пісню // Радянська Буковина. 1983. 26 грудня.
16. Добрянський А. Пісня оновленого краю // Радянська Буковина. 1984. 26 грудня.
17. Клишчук О. Пощерк Кушніренка // Культура і життя. 1973. 26 липня.
18. Клишчук О. Андрій Кушніренко // Молодь і гардія. 1974. 12 травня.
19. Китайгородська В. З молитвою за Україну // Буковинське віче. 1993. 18 грудня.
20. Колесса М. Основи техніки дирижування. К. Музична Україна, 1973.
21. Кос-Анатольський А. Гастроли буковинців // Вільна Україна. 1977. 4 грудня.
22. Куліш Л. Буковина, оновлений край // Наддніпрянська правда. 1967. 5 березня.
23. Кулик Р. Буковинські візерунки // Культура і життя. 1982. 28 березня.
24. Кушніренко А. На землі Молдови // Радянська Буковина. 1970. 21 березня.
25. Кушніренко А. Істотність зустрічі // Радянська Буковина. 1974. 12 липня.
26. Кушніренко А. Заслужений Буковинський // Радянська Буковина. 1980. 19 вересня.
27. Кушніренко А. Українські народні пісні. К. Музична Україна, 1974.
28. Кушніренко А. Хорові твори. К. Музична Україна, 1984.
29. Кушніренко А. Українські візерунки. К. Музична Україна, 1988.
30. Лосєв М. З чистих народних джерел // Радянська Буковина. 1965. 7-9 квітня.
31. Мокренко А. У серці рідна Україна. К. Веселка, 1994.
32. Савчук С. Андрію Кушніренку – 60 // Українська музична газета. 1994. № 1. Січень – березень.
33. Ткач М. Окриленість // Радянська Буковина. 1979. 7 липня.
34. Ткач М. Піснями колісана доля // Культура і життя. 1983. 16 жовтня.
35. Ткач М. Маєстро // Культура і життя. 1994. 12 березня.
36. Ярошенко І. Мистецтвом встелені шляхи. Чернівці: Прут, 2004.
37. Яцків О. Повернення і забуття // Культура і життя. 1993. 17 квітня.

The article is devoted to the study of the creative work, of a choral conductor, a composer A. Kuschnirenko and his role in the development of the professional performance in Bucovina

Key words: *choral art, musical culture, conductor*